

RENATA KOMIĆ MARN

UMETNINE IZ BENEŠKE PALAČE V MURSKOSOBOŠKEM GRADU

POMEN NOVOODKRITIH ARHIVSKIH VIROV
ZA RAZISKOVANJE UMETNOSTNIH ZBIRK RODBIN SZAPÁRY
IN MOROSINI-GRIMANI-GATTERBURG

V letih 1930 in 1931 so v gradu Murska Sobotica razprodajali grajski inventar, last madžarskega državljana in veleposestnika grofa Ladislava Szapáryja (1864–1939), tretjega največjega posestnika v Prekmurju in predstavnika ene najuglednejših madžarskih plemiških rodbin.¹ Dosedanje raziskave provenience in usode dragocene grajske opreme so med drugim izpostavile pomen sorodstvenih povezav in bogate dediščine, ki naj bi jo murskosoboški Szapáryji prejeli po beneški rodbini Morosini-Gatterburg.² Študij leta 1894 natisnjene dražbenega kataloga slovite zbirke Morosini je pokazal, da bronasto poprsje beneškega admirala, ki ga sedaj hrani Pomurski muzej v Murski Soboti (sl. 1), in beneško zrcalo v rezljanem okvirju, ki je bilo na dražbi v Murski Soboti leta 1930 kupljeno za zbirke Narodnega muzeja v Ljubljani, zanesljivo izvirata iz palače Morosini v Benetkah.³

Sedanja hranišča drugih umetnin, ki naj bi jih Szapáryji kot dediči pridobili iz zbirke Morosini-Gatterburg, so bila neznana.⁴ Do nedavnega so bile nejasne tudi okoliščine, v katerih je

¹ Za potek dražbe in vzroke zanjo gl. Renata KOMIĆ MARN, Tina KOŠAK, Zbirka Ladislava grofa Szapáryja v Murski Soboti. Izhodišča za nadaljnje raziskovanje, *Umetnostna kronika*, 57, 2018; Renata KOMIĆ MARN, »Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.« Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti, *Acta historiae artis Slovenica*, 24/1, 2019, str. 83. Za grofa Ladislava in rodbino Szapáry gl. Claude-André DONADELLO, *Les comtes Szapáry, barons de Muraszombath, seigneurs de Széchysziget et Szapár. Histoire, généalogie, état en l'an 2003*, Montluçon 2003; Claude-André DONADELLO, *Chronique sans concession. Les comtes László et Pál Szapáry, emblématiques d'un régime révolu*, Montluçon 2013.

² KOMIĆ MARN, KOŠAK 2018 (op. 1), str. 16–17.

³ KOMIĆ MARN, KOŠAK 2018 (op. 1), str. 16–17; KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 94–95. Za okoliščine prevzema dediščine in izvedbe javne dražbe v Benetkah gl. zlasti Camillo TONINI, Der Palazzo Morosoni [sic]. Ein schwieriges Erbe, *Venezia! Kunst in venezianischen Palästen. Sammlungsgeschichte Venedigs vom 13. bis 19. Jahrhundert* (ur. Jutta Frings), Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn 2002, str. 202–204; Camillo TONINI, Palazzo Morosini. La difficile eredità di Loredana Morosini Gatterburg, *Bollettino dei Musei Civici Veneziani*, 3/8, 2013, str. 102–106; Camillo TONINI, I Morosini alla Sbarra e il palazzo di Santo Stefano nell'Ottocento, *Palazzo Morosini a Venezia. La dimora dell'ultimo eroe della Serenissima* (ur. Simone Guerriero, Vincente Mancini), Venezia 2020, str. 124–143.

⁴ Prim. npr. László MRAVIK, "Sacco di Budapest" and the Depredation of Hungary 1938–1949. *Works of Art*

rodbina prišla do sijajnih umetnin. Arhivski viri so razkrili podatek, da je eden od grofov Szapáry nakupoval na dražbi,⁵ kar je med drugim postavilo pod vprašaj trditve, da so Szapáryji beneške zaklade odnesli iz Benetk kot dediščino. Tokrat opozarjam na pomen novoodkritega zapisnika rezultatov dražbe zapuščine grofice Loredane Morosini-Gatterburg (1806–1884) v palači Morosini v Benetkah, ki poleg že navedenega dražbenega kataloga predstavlja najpomembnejši vir za raziskovanje usode predmetov iz zapuščine Morosini-Grimani-Gatterburg. Obenem predstavljam okoliščine, v katerih je grof Géza Szapáry (1828–1898) leta 1894 postal lastnik umetnin iz zbirke v palači Morosini na Campo Santo Stefano.

Rodbina Szapáry je bila v sorodu z grofco Loredano Morosini-Gatterburg preko Johanne grofice von Gatterburg (1779–1812), ki je leta 1799 postala druga žena grofa Józsefa (1754–1822) iz murskosoboške linije grofov Szapáry.⁶ Johanna je bila sestra Paula Antona von Gatterburga (1775–1828), očeta grofice Loredane,⁷ Johannin tretji sin grof Antal (1802–1883), ki je bil stari oče grofa Ladislava Szapáryja, pa je bil torej Loredanin bratranec. Upravičeni dediči bogate dedinje, ki je leta 1884 umrla brez potomcev, so med Szapáryji bili Gyula in Iván (potomca njenega bratranca Józsefa), Géza in Elisa (potomca njenega bratranca Antala), Istvan in Fanny (potomca njenega bratranca Ferencja) ter Ilona in Sofia Esterhazy (potomki njene

1. Beneški kipar 17. stoletja: *Doprni portret vojaškega poveljnika*, Pomurski muzej, Murska Sobota (© Pomurski muzej Murska Sobota; foto: Bine Kovačič)

missing from Hungary as a result of the Second World War, Budapest 1998, str. 231; László MRAVIK, Budapest múgyűjteménye i a két világháború között, *Művészet a városban*, Budapest 2001 (*Budapesti Negyed*, 32–33), str. 162; Axel VÉCSEY, The Reception of Seventeenth- and Eighteenth-Century Italian Painting in Hungary. Taste and Collecting, *Caravaggio to Canaletto. The glory of Italian Baroque and Rococo painting* (ur. Zsuzsanna Dobos), Szépművészeti Múzeum, Budapest 2013, str. 111; DONADELLO 2013 (op. 1), str. [123–125, 129–131, 155]. VÉCSEY 2013 (op. 4), str. 109, 111, je sicer mnenja, da je imel Szapáry v Budimpešti Tiepolovo sliko, ki je sedaj v Palazzo Isimbardi v Milanu, kar ne drži. Kot kaže fotografija interierja iz časa pred letom 1907, je strop Szapáryjevega salona krasila slika *Morosinijeva apoteoza*, ki jo je Géza Szapáry kupil na dražbi v palači Morosini kot delo Domenica Tiepola; prim. *Vente à Venise par suite du décès de Mme la Comtesse Lauredana Gatterburg-Morosini. Objets d'art et d'ameublement, diamants, perles, orfèvrerie, tableaux, guipures, dentelles, étoffes*, Paris 1894, str. 51, lot 637.

⁵ KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 94.

⁶ Za poroko gl. DONADELLO 2003 (op. 1), str. 77–78.

⁷ Za poroko z Elisabetho Morosini (Dunaj, 14. maj 1799) gl. Franz Karl WISSGRILL, *Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*, Wien 1800, str. 530.

sestrične Leopoldine).⁸ Za dediščino se je potegovalo še precejšnje število drugih oseb iz rodbine Gatterburg, ki so bile prav tako sorodstveno povezane z Loredaninim očetom.⁹ Ladislavov oče Géza Szapáry je bil torej samo eden od osemnajstih enakopravnih dedičev, zato trditve, da mu je zadnja predstavnica rodbine Morosini volila tretjino svoje zapuščine,¹⁰ ne morejo ustrezati dejstvom.

V zapuščino so sicer poleg bogato opremljene palače Morosini z zgodovinsko zbirko samega doža Francesca Morosinija (1619–1694) spadale tudi druge posesti, katerih usoda še ni raziskavana.¹¹ Mesto Benetke se je živoanimalo za dediščino po velikem vojskovodji in dožu Morosiniju, krožile so tudi govornice, da je zapustnica nameravala palačo z opremo vred podariti Benetkam.¹² Zato so dediči sprva nameravali odstopiti mestu vse zgodovinsko pomembne predmete iz palače Morosini v zameno za vračilo davka, ki so ga morali plačati ob prijavi k dediščini (240.000 lir). A potem ko so na jasen odgovor mestnih veljakov čakali več let, so se odločili, da bogato opremo prodajo na javni dražbi in si razdelijo izkupiček.¹³ Mesto se je še pred dražbo vendarle odločilo za nakup jedra zbirke, ki je obsegalo predmete, povezane z dožem Morosinijem, ter knjižnice in rodbinskega arhiva.¹⁴ Do razprodaje drugih predmetov je tako prišlo šele deset let po grofici smrti. V maju 1894 so jih v osmih dneh večinoma pokupili razni kupci. Na podlagi teh dejstev se je oblikovalo mnenje, da so se predmeti z dražbo raznesli na vse strani oziroma da so jih iz Benetk odnesli avstrijski dediči. Pisci so z obžalovanjem pisali o zamujeni priložnosti in naštevili izgubljene zaklade,¹⁵ ki bi lahko bili mestu Benetkam v okras in ponos, če bi jih znalo obdržati. Kupcem predmetov in usodi slednjih je bilo do nedavnega namenjene manj pozornosti.¹⁶ Povsem prezrto je bilo namreč dejstvo, da se je o dražbi v palači Morosini ohranil rokopis dražbenega zapisnika, ki vsebuje priimke kupcev na dražbi leta 1894 in za vsakega od njih navaja posamezne

⁸ Prim. Biblioteca del Museo Correr di Venezia (BMCVe), Archivio Morosini Grimani, šk. 638, 994 (22. maj 1890). Za sorodstvena razmerja gl. DONADELLO 2003 (op. 1), str. 76, 80, 94, 102.

⁹ Konstantin, Alfred, Ferdinand, Franz, Anna, Irena, Gabriella in Matilda Gatterburg (potomci njegovega brata Ferdinanda); Berta baronica Brukenthal (hči njegove sestre Karoline Rosenfeld); Stephen Gatterburg (vnuk njegovega brata Johanna). Za seznam dedičev gl. BMCVe, Archivio Morosini Grimani, šk. 638, 994 (22. maj 1890).

¹⁰ Prim. Elegett múkincsek, *Vasárnapi Újság*, 55, 1908, str. 34; DONADELLO 2013 (op. 1), str. [89].

¹¹ Gl. mdr. Attilio CENTELLI, Attorno a una eredità, *L'Illustrazione Italiana*, 15/9, 19. 1. 1888, str. 144; Alvise ZORZI, *Venezia scomparsa. Volume I: Storia di una secolare degradazione*, Milano 1977, str. 464.

¹² Gl. Lettere veneziane, *L'Indipendente*, 8/2725, 16. 12. 1884, str. 337; Alberto SALVAGNINI, *Il palazzo Morosini in Venezia*, Firenze 1890, str. 9.

¹³ Gl. CENTELLI 1888 (op. 11), str. 145; Il Museo Morosini-Gatterburg, *Gazzetta di Venezia*, 29, 30. 1. 1888; TONINI 2013 (op. 3), str. 102.

¹⁴ Za izbrane zaklade, ki jih še vedno hrani Museo Correr v Benetkah, so odšteli 100.000 lir; gl. TONINI 2013 (op. 3), z navedeno literaturo in viri.

¹⁵ Attilio CENTELLI, La vendita della raccolta Morosini, *L'Illustrazione Italiana*, 21/22, 1894, str. 339; Gianjacopo FONTANA, *Venezia monumentale. I palazzi*, Venezia 1967, str. 250, op. 8; ZORZI 1977 (op. 11), str. 226, 232.

¹⁶ Ugotovitve o sedanjih hraniščih nekaterih na dražbi prodanih predmetov poleg KOMIĆ MARN, KOŠAK 2018 (op. 1) in KOMIĆ MARN 2019 (op. 1) prinašata Monica DE VINCENTI, "L'atrio n'è adorno". Scultura a Palazzo Morosini, *Palazzo Morosini* 2020 (op. 3), str. 75–97, in TONINI 2020 (op. 3).

predmete, ki so jih kupili.¹⁷ Dražbeni zapisnik tako razkriva, da so bili med kupci na dražbi tudi nekateri dediči grofice Loredane in da je bil eden vidnejših kupcev med njimi grof Szapáry, ki je kupil več kot šestdeset slik, več dragocenih kosov pohištva in tkanin ter nekaj drugih predmetov. Potem ko je bila palača Morosini leta 1895 prodana, je kupljene stvari odpeljal v Budimpešto, delno pa tudi v dvorec Sorokújfalu in grad v Murski Soboti.¹⁸

Grof Géza Szapáry je komaj štiri leta po dražbi zapuščine Morosini-Gatterburg umrl v Budimpešti. Njegove posesti z dragoceno opremo vred sta podedovala sinova. Mlajši Pavel je dobil dvorec in posest Sorokújfalu, starejši Ladislav pa je postal lastnik palače v Budimpešti in obsežne posesti s staro, a udobno urejeno in bogato opremljeno graščino v Murski Soboti.¹⁹ Ladislav, ki je bil med drugim guverner na Reki (1897–1903) in madžarski veleposlanik v Londonu (1922–1924),²⁰ ni pogosto prihajal v podeželski grad v Prekmurju. Gospodarska kriza, prerazkošen način življenja in nepremišljene finančne naložbe so ga prisilili, da se je leta 1925 znova pretirano zadolžil, pri čemer je med drugim zastavil celotni inventar gradu Murska Sobota.²¹ Kredita v naslednjih letih ni povrnil, zato je bil prisiljen v prodajo premičnin v murskosoboškem gradu. Te so bile v maju in juniju 1930 ocenjene in že poleti je bil natisnjen prodajni katalog, v katerem je po posameznih prostorih popisanih preko 2.000 enot.²²

Kot je ugotovil Janez Balažič, je v murskosoboškem dražbenem katalogu pod zaporedno številko 460 navedena »1 bronasta soha ‚Morosini‘, podstavek marmor«, ki je bila razstavljena v grajskem velikem salonu.²³ Identifikacijo s poprsjem, ki ga sedaj hrani Pomurski muzej, je kolegu Balažicu omogočila stara fotografija. Banovinski konservator France Stele si je namreč 22. maja 1930 ogledal predmete v gradu Murska Sobota, ki so bili pripravljene za prodajo, jih delno popisal in fotografiral.²⁴ Steletov zaznamek, fotografija in zapis v cenilnem katalogu so bili edini doslej znani viri o starejši provenienci kipa.²⁵ Na podlagi opisa in navedenih mer pa ga je bilo mogoče prepoznati tudi v bronastem poprsju pod zaporedno številko devet v prodajnem katalogu zapuščine grofice Loredane Morosini-Gatterburg, ki ga je leta 1894 založila ugledna dražbena hiša Jules Sambon.²⁶ Dokončno potrditev istovetnosti s kipom iz palače Morosini

je omogočil fotografski posnetek kipa iz časa beneške dražbe, ki je objavljen v prilogi kataloga.²⁷ Poprsje je bilo kupljeno v palači Morosini za 1450 lir.²⁸ Sodeč po fotografiji, ki je nastala v rezidenci grofov Szapáry v Budimpešti pred decembrom 1907, ko je dragocene zbirke poškodovale požar, je sprva krasilo tamkajšnje prostore.²⁹ Najverjetneje so ga v murskosoboški grad prenesli kmalu po koncu prve svetovne vojne, ko so palačo na ulici Szep prodali rodbini Zichy, nekatere druge umetnine iz rezidence pa so se znašle na umetnostnem trgu.³⁰

Dragocenega poprsja na javni dražbi v Murski Soboti, ki je s prekinitvami potekala od 4. avgusta do 29. novembra 1930, ni kupil nihče, čeprav so njegovo ceno med dražbo občutno znižali; sprva se je prodajalo za 75.000, pozneje pa za 20.000 dinarjev.³¹ Murskosoboški župan Josip Benko, najpomembnejši prekmurski podjetnik in najvplivnejša oseba med vpletenimi v dražbo, je po koncu dražbe pod določenimi pogoji dosegel, da so se neprodani predmeti (takšnih je bilo skoraj polovica) spomladi leta 1931 prodajali pod roko, za zaprtimi vrati.³² Pri tem so kupne cene pogosto znašale komaj tretjino že znižanih izklicnih, velik del Szapáryjevega inventarja pa je Benko odkupil sam. Med drugim je 21. aprila 1931 kupil bronasto poprsje grofa Morosinija, in sicer za 6.700 dinarjev.³³ Sled za predmetom se je nato izgubila do leta 1997, ko ga je zasebnik iz Murske Sobotne kupil od neznanega Roma in nekaj let pozneje prodal Pomurskemu muzeju.³⁴ Tako se je umetnina znova vrnila v svoj nekdanji dom, saj ima Pomurski muzej sedež v nekdanji Szapáryjevem gradu v Murski Soboti.

Pri identifikaciji v bronu upodobljenega vojskovodje so bile predlagane tri možnosti.³⁵ Mnenje, da gre za podobo Francesca Morosinija, je težko potrditi, saj v arhivskem gradivu in starejši literaturi o opremi palače Morosini ni mogoče najti navedb, ki bi ga potrjevale. Če bi šlo za

¹⁷ Archivio di Stato di Venezia (ASVe), Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 29.

¹⁸ VÉCSEY 2013 (op. 4), str. 111; DONADELLO 2013 (op. 1), str. [122].

¹⁹ Za zgodovino pridobitev posesti in dedovanje gl. DONADELLO 2013 (op. 1), str. [92, 263].

²⁰ Gl. DONADELLO 2003 (op. 1), str. 96.

²¹ Več o tem v KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 87.

²² *Velika javna dražba premičnin v gradu Szapary v Murski Soboti*, Murska Sobota 1930.

²³ Janez BALAŽIČ, *Pestra obogatitev muzejskih zbirk, Zbornik Soboškega muzeja*, 5, 1998, str. 31; *Velika javna 1930* (op. 22), str. 16.

²⁴ Gl. KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 88–89.

²⁵ Prim. BALAŽIČ 1998 (op. 23), str. 31; *Umetnine iz Prekmurja. Od romanike do modernizma* (ur. Janez Balažič), Murska Sobota 2009, str. 105.

²⁶ *Vente à Venise 1894* (op. 4), str. 10, lot 9: *Buste en bronze, grandeur nature, d'un personnage de la famille des Morosini, en costume d'amiral, portant l'armure et le manteau. XVIIe siècle. Piédouche quadrangulaire de marbre noir. – Haut., 68 cent ; piédouche, 17 cent.*

²⁷ Gl. Renata KOMIĆ MARN, *From Venice to Prekmurje. The Morosini-Grimani-Gatterburg Legacy in the Counts of Szapáry Collection in Murska Sobota*, *La "splendida" Venezia di Francesco Morosini (1619–1694). Cerimoniali, arti, cultura* (ur. Matteo Casini, Simone Guerriero, Vincenzo Mancini), Venezia 2022, str. 282. Priloga vsebuje zrcalni posnetek kipa, ki je objavljen tudi v DE VINCENTI 2020 (op. 16), str. 92.

²⁸ Prim. *l'eredità Morosini Gatterburg. I risultati dell'asta*, *Gazzetta di Venezia*, 142, 24. 5. 1894.

²⁹ O požaru gl. *Elegett múkincsek 1908* (op. 10), str. 33–35. Fotografija interierja z busto v levem kotu je objavljena v Gróf Szapáry László múkincsei, *Vasárnapi újság*, 60/30, 27. 7. 1913, str. 594.

³⁰ Leta 1919 je npr. Ladislav Szapáry skušal prodati Longhijev portret Francesca I. Morosinija, ki ga je njegov oče Géza kupil v palači Morosini; prim. *Neue Blätter für Gemäldekunde* (ur. Theodor Frimmel), 1/1, Wien-Leipzig 1922, str. 21. Za portret gl. tudi MRAVIK 1998 (op. 4), str. 231; Paolo DELORENZI, *La galleria di Minerva. Il ritratto di rappresentanza nella Venezia del Settecento*, Venezia 2009, str. 200–201, 551. Za prenos pohištva iz Budimpešte v Mursko Sobotu gl. KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 103.

³¹ Znižanje cene je sodni izvedenec in zapriseženi cenilec dr. Josip Mantuani utemeljil z mnenjem, da kip ne predstavlja grofa Morosinija, kot je sprva mislil. Med samo dražbo je zmanjšal vrednost celotnega grajskega inventarja za kar 450.000 din, kar je predstavljalo četrtno prvotne ceno; o tem več v KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 104.

³² Gl. KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 106.

³³ Pokrajinski arhiv Maribor, SI-PAM/0640, Okrajno sodišče Murska Sobota 1871–1978, šk. 430, E 231/30, Zapisnik o javni dražbi premičnin, str. 65.

³⁴ Gl. BALAŽIČ 1998 (op. 23), str. 30.

³⁵ Gl. *Pokrajinski muzej Murska Sobota. Katalog stalne razstave* (ur. Janez Balažič, Branko Kerman), Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 1997, str. 357, kat. 317; BALAŽIČ 1998 (op. 23), str. 30, 32; *Umetnine iz Prekmurja* 2009 (op. 25), str. 105.

portret slavnega doža, bi ga gotovo kupil beneški mestni muzej oziroma bi podatek spremljal poprse tudi na prvi dražbi. Poleg tega pričeska, brki in brada ter slog kipa nakazujejo, da gre za delo iz časa okoli sredine stoletja, sodeč po materialu pa je upodobljenec moral biti v času nastanka portreta že pokojni. Vendar viri ne poročajo o še enem bronastem kipu, ki bi nastal še za časa Morosinijevega življenja,³⁶ upodobljenec pa tudi ne nosi doževskega pokrivala. Za razliko od doža Morosinija ima široko štirioglato čeljust, izrazit nos in bujne, navzgor zavahane brke. Ker poprse v inventarjih in katalogu velja za portret osebnosti iz rodbine Morosini, bi bilo treba poleg predlagane upoštevati tudi možnost, da predstavlja Tommasa Morosinija (1583–1647), ki je junaško umrl v boju proti Turkom.³⁷ Na drugi strani pa admiralski plašč kaže, da bi upodobljenca lahko iskali med beneškimi *Capitano Generale da Mar*, torej bi morda lahko portret predstavljal Giorgia (Zorzi) Morosinija (1612–1676).³⁸ Pričakujemo lahko, da bodo prihodnje raziskave na podlagi poznavanja provenience in primerjalnih analiz razkrile identiteto osebe, pa tudi ime umetnika, ki je kip ustvaril.

Uspešno identifikacijo je omogočil tudi opis bogato rezljanega okvirja zrcala v beneškem katalogu pod zaporedno številko 318, ki je nekdanje krasilo veliki salon v murskosoboškem gradu (sl. 2–3). Na dražbi leta 1930 je namreč direktor Narodnega muzeja Josip Mal za 14.900 dinarjev izdražil dragoceno zrcalo v baročnem figuralno rezljanem pozlačenem okvirju.³⁹ Genija, ki drži čelado, in vklenjeni sužnji v spodnjem delu okvirja zrcala, ki ga še vedno hrani Narodni muzej v Ljubljani, ustrezajo opisu v katalogu dražbe v palači Morosini iz leta 1894.⁴⁰ Poleg tega je iz dokumentacije beneške dražbe razvidno, da je zrcalo leta 1894 kupil grof Szapáry za 2.000 lir.⁴¹ V svojih zapiskih ga je kot priložnost za izpopolnitev zbirk Narodnega muzeja evidentiral tudi France Stele.⁴² Pregled inventarja opreme palače Morosini iz leta 1885 kaže, da so razkošno okvirjeno zrcalo do prodaje leta 1894 hranili v reprezentativno opremljenem prostoru v piano nobile.⁴³ Dragoceno umetnino, ki jo prepoznamo tudi na starejših fotografijah velikega salona

2.–3. Veliki salon v gradu Murska Sobota, po 1898
(© Fortepan – Budapest Főváros Levéltára / Arhiv mesta Budimpešte)

³⁶ Senat je leta 1687 izjemoma naročil kip še živečega doža v bronu, ki so ga v 19. stoletju začasno hranili v palači Morosini; prim. KOMIĆ MARN 2022 (op. 27), z navedeno literaturo.

³⁷ O Tommasovi vojaški slavi in doprsem kamnitem kipu na fasadi cerkve San Clemente na istoimenem otoku gl. Kenneth Meyer SETTON, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991, str. 139–140, 146; Matteo CASINI, *Immagini dei capitani generali «da Mar» a Venezia in età barocca, Il «Perfetto Capitano». Immagini e realtà (secoli XV–XVII)* (ur. Marcello Fantoni), Roma 2001, str. 10, 12; Martin GAIER, *Facciate sacre a scopo profano. Venezia e la politica dei monumenti dal Quattrocento al Settecento*, Venezia 2002, str. 271–273, 410–411, 515–517; Dorrit RAINES, *L'invention du mythe aristocratique. L'image de soi du patriciat vénitien au temps de la Sérénissime*, Verona 2006, str. 344.

³⁸ Za Giorgijevo kariero gl. Irene FAVARETTO, *Collezioni di antichità a Venezia nei secoli della Repubblica*, Roma 1988, str. 93.

³⁹ KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 94.

⁴⁰ Cf. *Vente à Venise 1894* (op. 4), str. 28, lot 318: *Grande glace dans un très beau cadre italien composé d'ornements rocaille, de trophées d'armes, de figures de génies soutenant un casque et de figures des esclaves enchaînés.* – Haut., 2 m. 55 cent.; larg., 1 m. 80 cent.

⁴¹ Prim. tudi L'èredità Morosini 1894 (op. 28).

⁴² KOMIĆ MARN 2019 (op. 1), str. 94.

⁴³ ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 30, Inventario beni Grimani Morosini Gatterburg, Palazzo di S. Stefano, 1885, IV/47.

4. Italijanski slikar 17. stoletja: *Jezus ozdravi hromege*, Pomurski muzej, Murska Sobota
(© Pomurski muzej Murska Sobota; foto: Bine Kovačič)

v gradu Murska Sobota, lahko primerjamo z dvema izjemnima okvirjema portretov iz palače Morosini, ki ju je prav tako kupil grof Szapáry in ki so ju pozneje hranili v Budimpešti.⁴⁴

V murskosoboškem prodajnem katalogu je navedenih približno 155 slik, za pet od njih pa je France Stele zapisal, da izvirajo »iz posesti Morosini«.⁴⁵ Navedeno provenienco je na prvi

⁴⁴ Prim. *Vente a Venise* 1894 (op. 4), str. 28, lot 316, 317. Za uničenje enega od portretov gl. Elegett múkincsek 1908 (op. 10), str. 33. Za drugega, že omenjenega (op. 30), ki je bil izgubljen med drugo svetovno vojno, gl. MRAVIK 1998 (op. 4), str. 231; DELORENZI 2009 (op. 30), str. 200–201, 551.

⁴⁵ Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut

pogled težko potrditi. Kratki opisi slik v beneškem katalogu iz leta 1894 so namreč za primerjavo slabo uporabni, saj jih ne spremljajo podatki o merah, ki so pogosto glavni ključ za identifikacijo slik, katerih opisi se omejujejo na navedbo motiva. Ugotavljanje istovetnosti slik in predmetov z beneške dražbe leta 1894 s posameznimi kosi, ki so bili prodani v letih 1930 in 1931, dodatno otežujejo zelo skopi opisi v murskosoboškem prodajnem katalogu. Kljub temu je bilo mogoče na podlagi primerjalne analize dražbenega zapisnika iz beneškega državnega arhiva, ki je razkril obseg in naravo nakupov grofa Szapáryja, in obeh natisnjenih dražbenih katalogov – beneškega in murskosoboškega – bolj ali manj zanesljivo povezati z beneško zbirko tudi nekaj slik iz Murske Sobote.

Pogojno je bilo mogoče potrditi provenienco štirih kvalitetnih slik v pozlačenih okvirjih, ki so leta 1930 krasile veliki grajski salon.⁴⁶ Manjši slike iz salona sta sedaj v leta 1955 ustanovljenem Pomurskem muzeju,⁴⁷ *Rebeka in Eliezerja pri vodnjaku* je Janez Balažič izsledil v Zagrebu pri rodbini Kugli,⁴⁸ za sliko *Abraham in trije angeli* (sl. 2–3) pa so se sledi izgubile. Za te štiri slike je France Stele ob ogledu murskosoboškega inventarja zapisal, da izvirajo »iz Morosinijeve lasti«.⁴⁹ Dražbeni zapisnik iz leta 1894 razkriva, da je 23. maja 1894 grof Szapáry na dražbi v palači Morosini kupil 38 slik neznane vsebine,⁵⁰ torej bi Steletova navedba lahko bila točna.

Več podatkov je na voljo za sliko *Jezus ozdravi hromege* (sl. 4), ki je bila v času murskosoboške dražbe shranjena v sobani v drugem nadstropju gradu. V beneški palači Morosini so namreč pod kataložsko številko 661 prodajali delo beneške šole z istim motivom,⁵¹ ki ga je 21. maja 1894 za 270 lir kupil prav grof Szapáry.⁵² Sliko, ki se je po drugi svetovni vojni vrnila v murskosoboški grad, kjer domuje Pomurski muzej, so še leta 1885 hranili v kapeli palače Morosini.⁵³

Na enak način je mogoče določiti starejšo provenienco slike *Ecce homo* (sl. 5). Grof Szapáry je namreč prav tako 21. maja v palači Morosini kupil tudi sliko *Ecce homo* pod zaporedno številko 621.⁵⁴ V beneškem katalogu so jo označili za delo Palme Mlajšega, atribucija pa se je obdržala vse do murskosoboške dražbe.⁵⁵ Na podlagi analize arhivskega gradiva je bilo mogoče ugotoviti, da je tudi ta slika leta 1885 krasila kapelo v palači Morosini,⁵⁶ leta 1821 pa so jo kot

Franceta Steleta (ZRC SAZU, UIFS), Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 47–47v, 56 (22. 5. 1930).

⁴⁶ *Velika javna* 1930 (op. 22), str. 17, lot 465, 466, 467, 468.

⁴⁷ Gl. *Umetnine iz Prekmurja* 2009 (op. 25), str. 98–99, 110–111.

⁴⁸ *Umetnine iz Prekmurja* 2009 (op. 25), str. 14. Sedanja hranišča te in drugih umetnin niso znana.

⁴⁹ ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 47v (22. 5. 1930).

⁵⁰ *Vente à Venise* 1894, str. 55, lot 707; ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 29.

⁵¹ *Vente à Venise* 1894, str. 53, lot 661: *Jésus guérissant les malades*.

⁵² ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 29.

⁵³ ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 30, Inventario beni Grimani Morosini Gatterburg, Palazzo di S. Stefano, 1885, IX/104: *Cristo risana lo storpio*.

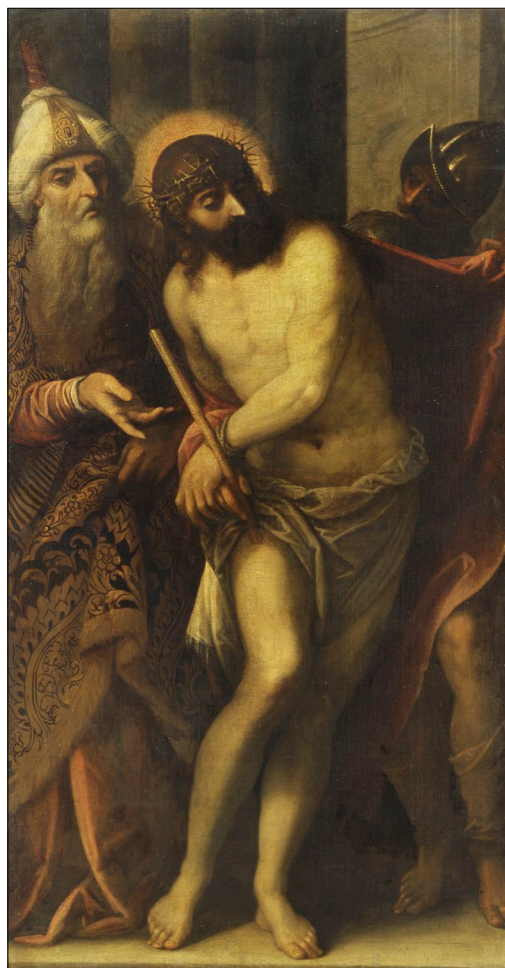
⁵⁴ *Vente à Venise* 1894 (op. 4), str. 49, lot 621: *Jésus présenté au peuple*; ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 29.

⁵⁵ *Velika javna* 1930 (op. 22), str. 1, lot 8.

⁵⁶ ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 30, Inventario beni Grimani Morosini Gatterburg, Palazzo di S. Stefano, 1885, IX/105: *Cristo mostrato al popolo, maniera di Palma il Giovane*.

delo slikarja Ingolija popisali v zbirki grofice Loredane Grimani Morosini.⁵⁷ Da gre za sliko, ki jo sedaj hrani Narodna galerija v Ljubljani, je mogoče sklepati na podlagi dejstva, da je to edino delo z motivom *Ecce homo* v inventarjih palače Morosini iz let 1821 in 1885. Tudi zabeležena atribucija Matteu Ingoliju ustreza ljubljanski sliki, saj gre za učenca Alviseja Benfatta in naslednika Palme Mlajšega, ki jima je bila pozneje pripisana.⁵⁸

Izkupiček od prodaje na beneški dražbi so si dediči razdelili, delili pa so si tudi preostanek imetja pravljčno bogate zadnje dedinje iz rodbine Morosini-Grimani-Gatterburg. Gotovo je rodbina Szapáry s to dediščino pridobila veliko denarno bogastvo, vendar je treba pojasniti, kateri grof Szapáry je leta 1894 nakupoval na dražbi. Dražbeni zapisnik namreč ne navaja njegovega krstnega imena.⁵⁹ Čeprav pregled arhivskih in časopisnih virov ne razkrije točne grofove identitete, je mogoče sklepati, da je bil kupec Géza in ne eden od sinov.⁶⁰ Géza je bil legitimni dedič grofice Loredane, poleg tega so bili predmeti iz palače Morosini delno prepeljani v двореc Sorokújfalu, ki ga je podedoval Pavel Szapáry, kar se ne bi zgodilo, če bi bil kupec in poznejši lastnik Ladislav. Nakupe na dražbi v palači Morosini je tako mogoče obravnavati tudi kot izhodišče za nadaljnji študij zbiratelj-skih praks Géze Szapáryja in drugih članov

5. Alvise Benfatto (1554–1609), pripisano: *Ecce homo*, Narodna galerija, Ljubljana (© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

te plemiške rodbine.⁶¹ Prisotnost še dveh z ikonografijo doža Morosinija povezanih predmetov v gradu v Murski Soboti⁶² pa kaže, da je Géza Szapáry iz zapuščine, ki je bila naprodaj v Benetkah, izbral predmete, ki so bili tesno povezani z rodbino Morosini, pri čemer je bila njihova reprezentativna, estetska in denarna vrednost sicer pomembna, vendar ne nujen dejavnik apropiacije. Kakšen pomen je imela zanj identiteta slavne beneške rodbine, s katero je bil v razmeroma daljnem svaštvu, bo mogoče natančneje preučiti na podlagi študija umetnin, s katerimi je opremil svojo rezidenco v Budimpešti in двореc Sorokújfalu. Na fotografskih posnetkih interierjev obeh rezidenc je bilo namreč mogoče ob primerjavi z arhivskimi viri in različnimi dražbenimi katalogi iz časa med obema vojnoma prepoznati še več doslej popolnoma neznanih umetnin iz zbirke Morosini, kar bo skupaj z analizo novoodkritega zapisnika dražbe zapuščine Loredane Morosini-Gatterburg iz leta 1894 nedvomno pripomoglo tudi k boljšemu poznavanju umetnostnih zbirk rodbin Szapáry in Morosini-Gatterburg, katerih natančnejša podoba je bila do nedavnega v veliki meri neznanka.⁶³

⁵⁷ ASVe, Archivio Grimani Morosini Gatterburg, šk. 30, Catalogo della Galeria della N. D. Loredana Grimani Morosini 1821, fol. 3. Slika je del priženjene dediščine iz palače Grimani, ki je poleg drugih predmetov obsegala tudi nekaj več kot 150 slik. O dedovanju gl. Elena BASSI, *Palazzi di Venezia. Admiranda urbis Venetae*, Venezia 1976, str. 552.

⁵⁸ Za biografijo slikarja Mattea Ingolija gl. npr. Carlo RIDOLFI, *Le maraviglie dell'arte ovvero le vite degli illustri pittori Veneti e dello stato*, 2, Padova 1837, str. 486–491. Za sliko gl. Federico ZERI, Ksenija ROZMAN, *Evropski slikarji. Katalog stalne zbirke*, Narodna galerija, Ljubljana 1997, str. 33; *Umetnine iz Prekmurja* 2009 (op. 25), str. 94–95.

⁵⁹ Razen v nekaj primerih, ko je nekaj manj pomembnih predmetov kupil Gyula Szapáry (1832–1905).

⁶⁰ DONADELLO 2013 (op. 1), str. [91], pomotoma navaja Ladislava kot kupca Longhijevega portreta Francesca I. Morosinija, saj uporabljeni vir (FONTANA 1967 (op. 15), str. 250, op. 6) ne omenja grofovega imena.

⁶¹ Že pred letom 1895 je imel bogate zbirke zlatarskih izdelkov in pahljač in slike Giovannija Lanfranca; prim. Gábor TAKÁCS, *Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig – Art collectors in Hungary from the late 18th to the early 21st century*, Budapest 2012, str. 422; VÉCSEY 2013 (op. 4), str. 131, op. 107.

⁶² Gl. KOMIČ MARN 2022 (op. 27), str. 286–287.

⁶³ O umetninah iz zapuščine Morosini-Gatterburg, ki so jih Szapáryji hranili v palači v Budimpešti in dvorcu Sorokújfalu, ter njihovi usodi pripravljam posebno objavo. Pričujoči prispevek obsega skrajšan in delno dopolnjen prevod članka KOMIČ MARN 2022 (op. 27), raziskave za oba pa so potekale na ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta, v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061) in temeljnega raziskovalnega projekta *Umetnost v času zatona plemstva: transformacije, translokacije in reinterpretacije* (J6-1810), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Za prijazen spodbudo k pisanju se zahvaljujem prof. dr. Mateju Klemenčiču, za pregled angleškega besedila pa doc. dr. Tini Košak. Za prijazen odziv in posredovanje gradiva sem hvaležna kolegicama Jassmini Marijan iz Narodne galerije v Ljubljani in Tamari Andrejek iz Pomurskega muzeja v Murski Soboti ter zaposlenim v Biblioteki Muzeja Correr in Državnem arhivu v Benetkah.